

FALUDI FERENCZ ÉLETE.

(Harmadik befejező közlemény.)

Faludi mint jezsuita.

(1720—1773.)

A jezsuita-társaság a külföldön éppen úgy, mint hazánkban is, a XVIII. század folyamán hatalmának tetőpontján állott. Leküzdvé a XVI. század ellenséges támadásait, túlélve az ellenük hozott országgyűlési végzéseket; majd diadalra segítvén a katolikus visszahatás korában Pázmány által kibontott zászlót, most végül háboríthatlanul működhetett és terjeszkedhetett. Alig volt az országban nagyobb város, melyben kollégiumuk, rezidenciájuk, vagy legalább missziótelepük nem lett volna. Mintaszerű iskoláik alig győzik befogadni a tanulni vágyó ifjúságot s az egyetlen magyar egyetem is az ő kezükben van. Tagjai sorában ott látjuk a magyar középnemesség számtalan képviselőjét. Ebbe a társaságba lépett be Faludi is.

Ekkor még a magyar jezsuiták az osztrák provinciához tartoztak s így történt, hogy Faludi a rendi előjáróság intézkedéséből Bécsbe került novicziátusba. Midőn az alábbiakban röviden Faludinak rendi neveletéséről szólunk, már előre megjegyezzük, hogy idevonatkozólag nagyon kevés adatunk maradt fenn, úgy hogy legnagyobb részben csak a rendi katalógusokra vagyunk utalva. De mivel másrészt tudjuk, hogy valamint a tanításban, úgy a rendtagok nevelésében is a jezsuiták kezdet óta állandó, megszabott, mindenütt egyforma és nem változó elvek és utasítások szerint jártak el: joggal feltételezhetjük, hogy Faludi Ferencnek tanulmányi évei éppen úgy folytak le a társaságban, mint bármely más növendéké.

1. *Faludi Wienben.* Említettük, hogy Faludi Sopronban elvégezvén gimnáziumi tanulmányait, előjáróinál a rendbe való felvételre jelentkezett. A loyolai Szent Ignác által megállapított szabályok értelmében a tulajdonképpeni felvételt két évi próbaidő előzi meg. Ezen próbaidő eltöltésére Faludit előjárói Bécsbe küldik s ő az 1720. év őszén pontosan meg is jelenik a Szent Annáról nevezett házban, melyet éppen azért, mert abban a próbaéves növendékek

tartózkodtak, »domus probationis«-nak neveztek. Paintner feljegyzése szerint október hó 14-én öltözött be.¹ A háznak rektora s egyszersmind a noviczusok mestere P. Fr. Molindes² volt, kinek P. Fr. Franck segédkezett az újonczok vezetésében. Az első évben harminczárman voltak, köztük két felszentelt pap is, a második évben már csak harminczan maradtak. Klasszikus tanulmányokon kívül legfőképpen az aszkézisben gyakorolták magukat. Itt tanulták meg, hogy az igazi szerzetesi élet alapja az engedelmesség, alázatosság és önmegtágadás s ezeknek folytonos gyakorlásában telt el a két évi próbaidő, mely után azok, kik a próbát sikerrel állták meg, letették az egyszerű fogadalmakat.

2. *Faludi Gráciban filozófus 1723—25.* A két évi próbaidő után a három évi filozófiai kurzus következett, melynek hallgatására Faludit előljárói a gráci kollégiumba küldték. Húsz társával együtt, köztük Kéri Ferencz, Kollár József és Túróczi József, a későbbi jeles írók, P. Reichenau József vezetése alatt végezték a bölcseleti tanfolyamot. E tanfolyam első évében a logikát, kritikát és ontológiát, a második évben a fizikát és kozmológiát, a harmadikban pedig a lélektant, bölcseleti_erkölctant és theodiceát hallgatták. Az elsőéveseket logikusoknak, a másodéveseket fizikusoknak, a harmadéveseket pedig metafizikusoknak nevezték. E tanfolyam célja az volt, hogy erős bölcseleti alapot szerezzenek a teológiai tanulmányok folytatására. Faludi a gráci filozófiai tanfolyamot b. Amadé Lászlóval együtt hallgatta s együtt szerezték meg a bölcselettudori fokozatot is. Stoeger (Scriptores 77. l.) és mások teológiai doktornak is megteszik, de erről a hiteles okmányok hallgatnak, tehát éppen nem valószínű.

3. *Faludi Pozsonyban magister 1726—27.* Említettük már, hogy a jezsuitáknál szokásban volt a filozófiai tanfolyam után az ifjú levitákat, a kiket magistereknek neveztek, egy-két évre a gimnáziumoknál alkalmazni. Így került Faludi Pozsonyba, a hol is az első évben a parvistákat, a második évben pedig a princzipistákat tanította. A jőnevű pozsonyi kollégiumot és gimnáziumot Pázmány Péter alapította s ebben az időben az iskola a Salvator-kollégiumban volt,³ ebben lakott tehát Faludi is.

4. *Faludi Pécsen magister 1728 és 29-ben.* A következő két évben Pécsen tanított Faludi. A gimnáziumban, melyet Széchenyi György alapított, összevont osztályok voltak, úgy hogy 1728-ban Faludi a szintaxistákat és grammatistákat, a következőben pedig a rhetorokat és poetákat oktatta. Ezenkívül ugyancsak a második évben az ifjúsági kongregációnak is vezetője és a ház történetírója volt.⁴

¹ Paintner említett kéziratok feljegyzései Pannonhalmán.

² A későbbi provinciális.

³ Schönvitzky: A pozsonyi főgimn. története. Pozsony 1896. 145. és 198. l.

⁴ Ilyen értelemben javítandó ki a pécsi »Értesítő 1894/95-ről« téves adata, mely szerint Faludi 1717-ben lett volna Pécsen tanár. 47. l. Hasonló-

5. *Faludi Wienben matematikus és teológus 1730—34.* Négy évi magisterség után Faludi ismét a rendi szabályok által előírt tanulmányokhoz tért vissza. A bécsi kollégiumba rendelték tehát előjárói, ahol is egy évig »*repetens matheseos*« volt, vagyis a fensőbb mathesist tanulta hat társával együtt. Hogy mily nagy fontosságot tulajdonított a rend alapítója az exakt tudományoknak, mi sem bizonyítja jobban, minthogy úgy a fizikát, mint a fensőbb mathesist is felvette a teológiát megelőző tanulmányok sorába. Ezáltal nemcsak nagy és sokoldalú képzettséget akart a társaság tagjainak juttatni, hanem egyszersmind tudta jól, hogy az ész kiművelésére, fegyelmezésére és általában pontosság és szabatoságra egyik tudomány sincs oly nagy befolyással, mint a mennyiségtan. Faludi nagy kedvvel foglalkozott a matematikával, legalább abból a körülményből, hogy később ő is tanította, sőt ilyen irányú műveket is adott ki, joggal lehet következtetni. A matematika tanára 1730-ban P. Kislinger Ferencz volt.

Az eddigi tanulmányok azonban tulajdonképpen mind csak alapvetésül és bevezetésül szolgáltak a négy éves teológiai tanulmányhoz, a mely amazoknak mintegy betetőzése és koronája volt. Itt nyerték a fiatal jezsuiták azt a nagy készséget, a mely őket egész életükben végig kísérte úgy az elméleti dogmatikában, mint a gyakorlati biblikumban, morális és pastorálisban. Nagy gondot fordítottak a vitakozásra és a szónoki jártasságra is. Mindezen tanulmányokat bölcséleti alapon kezelték, nem csoda tehát, hogy legképzettebb teologusaink és hitvitázóink a jezsuitarendből kerültek ki. Faludi az első két évben tíz, a második két évben kilencz társával együtt Bécsben kiváló tanárok vezetése alatt végezte a teológiát. Ez időre esik életének egyik legnevezetesebb momentum, ugyanis a rendben szokásos gyakorlat szerint mint harmadéves teologus pappá szenteltetett, mindenesetre Bécsben s valószínűleg a bécsi érsek által, ámbár erről a feljegyzések hallgatnak.¹ A theologia tanárai ezen időben a wieni egyetemen a következők: a dogmatikát P. Choller Ignác, Marchesi Mór; a héber nyelvet: P. Deibel Lajos, majd Fröhlich Erasmus; a biblikumot: P. Mitterdorfer Sebestyén, majd Prandtner Lipót; a morálist (kasuistika): P. Thonhauser Theophil és Scher Péter, majd Hingerle Ágoston és Dobner István adták elő.

6. *Faludi Budán hitszónok 1735-ben.* Ilyenformán elvégezvén teológiai tanulmányait, a gyakorlati lelkipásztorkodás terén nyert alkalmazást. Budán a Vizivárosban a Szent Anna-templomban ünnepi

képpen teljesen hibás Toldy, Szinnyi és mások tudósítása, mely szerint Faludi 1725—29-ig Bécsben humaniorákat, 1730-ban pedig ugyancsak ott mértant tanított volna. Tewrewk Árpád: Faludi Ferencz mezőnyei. Budapest 1875. cz. művében bővebben szól ezen ellentmondó adatokról.

¹ Paintner pannonhalmi kéziratában is csak annyit mond, hogy őt is harmadéves korában szentelték fel. 179. l.

szónok volt — a rendi schematismus szerint — hitoktatást végzett s más papi ténykedéseket magyar és német nyelven.¹

7. *Faludi Besztercebányán próbáczióban 1736-ban.* A rendi szabályok a felszentelés és a theológia elvégzése után még egy utolsó — *tertia probatio* — próbaévet írnak elő. Ennek elvégzésére Faludit Besztercebányára rendelték. A szokásos aszketikus gyakorlatokon kívül ezen évet különösen a társaság intézményének alapos tanulmányozására fordították. Szent Ignác institutumai, a kongregációk dekrétumai, a különféle pápai bullák és rendi privilégiumok ekkor kerülnek bő tárgyalás alá, esetleg kórházi vagy misszióbeli gyakorlatokkal összekötve. Faludi is tizennégy társával együtt ilyenféle foglalatossággal töltötte el ezen utolsó próbaidőt. Társai közt ott találjuk a nála egy évvel ifjabb P. Szegedi Mihályt, a kivel már Kőszegen, majd később mint noviczius Bécsben is együtt volt.

8. *Faludi Wienben tanár és lelkiigazgató 1737-ben.* A következő évben Faludit ismét Bécsben találjuk, a hol a bölceleti erkölcs-tant (ethika) adta elő és a pazmanitáknak volt spirituálisja.² Mindkét állás kitüntetésszámba vehető. A hírneves bécsi egyetemen tanárkodni egy fiatal jezsuitára nézve mindenesetre nagy elismerés és bizalomnak a jele előljárói részéről, éppen úgy, mint ahogy az volt a Pazmaneumban elfoglalt állása is, a mely intézetnek ez időben P. Kazy Ferencz volt a rektora. De Faludi csak egy évig maradt ez állásban, a mely körülmény éppenséggel nem jelenti azt, mintha nem felelt volna meg a belé helyezett várakozásnak, hanem ez már úgy volt szokásban a jezsuitáknál, jóformán minden évben megcserélték az embereket és állásokat. A mint már említettük egy alkalommal, a tanügyre ez nem volt káros, mert a tanmenet oly pontosan meg volt szabva óráról-órára, hogy a tanár-változás e részben nem járt nehézséggel. A mi pedig a dolog személyi oldalát illeti, a jezsuitára nézve nem volt terhes, mert holmija nem volt s igazán elmondhatta magáról, hogy »omnia mea mecum porto,« minden házban otthonra talált, a hol mindennel ellátták, minden szükséges dolgot megkapott. Sőt a folytonos utazás és a működésben való változás csak tapasztalatait és tudását gazdagította. Ne csodáljuk tehát Faludinál sem, hogy különösen fiatalabb korában annyit bolyongott s jóformán csak idősebb korában talált egy-egy helyt hosszabb pihenőre.

9. *Faludi Grácban tanár 1738 és 1739-ben.* A következő 1738. évre Faludit Grácba küldték, a hol is a bölceleti tanfolyamban a másodéveseket — a fizikusokat — tanította és az ottlévő nemesi konviktusban az ifjaknak gyóntatója volt. A rákövetkező évben a metafizikusokat vezette. Faludinak gráczai tartóz-

¹ Révay szerint csak magyar, Toldy és követői szerint pedig német hitszónok volt. Valójában mindakettő volt.

² Rimely Károly : *Historia Coll. Pazmaniani.* Bécs 1865. 138. és 336. l.

kodása arról is nevezetes, hogy itt több munka jelent meg neve alatt, melyekre nézve a következőket jegyezzük meg:

A jezsuita egyetemeken ezen időben általános szokás volt, hogy az ifjak a bölcelet s más tudományokban a doktori fokozatot elnyert társaik tiszteletére különféle — részben eredeti, részben már megjelent — munkákat adtak ki. Így a gráci egyetemen a bölceleti kar fiatal bölcelettudorainak tiszteletére 1738-ban június 17-én a promotio alkalmából Faludi tanítványai — a fizikusok — egy, a tanulmányaikba vágó tudományos művel léptek a világ elé. A mű címe »*Elementa Geometriae*« s Pardies Ignác Gaszton francia jezsuitának azon korbán általánosan elterjedt, jeles munkája volt ez. Eredetileg francia nyelven jelent meg, de az előszó tanúsága szerint Faludi tanítványai azt a jenai ötödik latin kiadás után készítették sajtó alá. Faludinak annyi része volt a kiadásban, hogy valószínűleg ő irányította az ifjak figyelmét ezen kiváló műre, s hogy ő volt az ünnepélyes felavatásnál a »promotor«. A mű Grácban jelent meg 1738-ban.

A következő évben ugyanezen alkalmából Faludi tanítványai — a metafizikusok — ismét megjelennek a nyilvánosság előtt egy hadtudományi munkával. A mű címe »*Collectiones mathematicae ex architectura militari*«, ugyancsak Grácban jelent meg 1739-ben július 21-én éppen úgy ábrákkal illusztrálva, mint az előbbi. Az előszóban elmondják a kiadók, hogy a mű tulajdonképpen compiláció Malletius, Vauban, Blondelius, De Pagan gróf, Fourniers, Dögen és mások után, új az összeállítás és a függelék. A függelék röviden az ágyúkról és mozsarakról értekezik. Faludi szerepe e műnél ugyanaz, mint a föntebbinél.

Ugyancsak ezen évben a gráci rhetorok is adtak ki egy munkát »*De itinere in provincias exteras*« címmel, mely szintén a felavatás napján — 1739 július 21 — jelent meg. A mű két könyvből áll; az elsőben előleges intelmek foglaltatnak a külföldre készülõ ifjú számára, a második pedig azon kérdéssel foglalkozik, mit kell a külföldön tanulni? Formája a hexameter, nyelvezete klasszikus reminisczenciákkal telt. A mű eredeti, legalább a két bevezetés erre enged következtetni, de hogy mennyi része van abban a rhetorikai osztály növendékeinek s mennyi a vezető tanárnak s végül magának Faludinak: azt meghatározni jóformán lehetetlen. Faludi ezen évben a metafizikusokat tanította, de másrészt a külföldi utazás kérdése neki kedves themája volt, bőven foglalkozik vele a »Nemes férfi« hatodik részében is. Neve mint »promotornak« ezen a munkán is rajta van s mindhárom egyformán »AA. LL. et Philosophiae Doctor« címet adja neki.

Faludinak gráci tartózkodása arról is nevezetes, hogy itt tette le 1738 február 7-én¹ a rendjében szokásos utolsó és ünnepélyes fogadalmát, melylyel egyszersmind papi nevelése is betető-

¹ Paintner pannonhalmi kéziratának tanúsága szerint.

zést nyert. A szerzetesi hármast fogadalmon kívül a negyediket is letette, a mely bizonyos tekintetben előjárói részéről való kitüntetésnek vehető. E negyedik fogadalom a jezsuita missziókban való részvételre, szigorított szegénységre és a kitüntetések kerülésére vonatkozik. Generális, provinciális csak ilyen »quatuor votorum professus« pater lehetett.

10. *Faludi Linzben 1740-ben.* Az 1739/40. tanévben (mert hiszen, a mint már egyszer megjegyeztük, itt mindig tanévekről van szó és így értendők a rendi katalógus évszámai is), Faludit Linzben találjuk, ahol mennyiségtant tanít és a mellett a templomban a hitelemzést vezette (chatechista) és a ház történetírója. Nagy hálával kell gondolnunk ezen rendi történetírókra, kik évről-évre feljegyezték a ház nevezetesebb eseményeit, annyi fontos és érdekes adatot őriztek meg számunkra!

11. *Faludi Rómában 1741–45.* A legrégibb idők óta szokásban volt, hogy Rómában a különféle nemzetek számára gyónatatókat tartottak, kik az odajövő honfitársaikat a vallás vigasztalásaiban részesítették.¹ Ezen időszakban a jezsuiták gondoskodtak arról, hogy úgy Rómában, mint Lorettóban és Velenczében is legyen gyónatató, ki a magyarországi zarándokokat kihallgassa. Így került Faludi is Rómába, elődje Tolvaj Imre volt, ki 1732-től kezdve töltötte be e tisztet. Mellette állandóan egy tótul tudó páter is volt. Öt évig volt Faludi Rómában és ezen öt év kiválóan fontos életének történetében. Elvonúlva a Piazza Scossa Cavallitczában lévő csöndes jezsuitaházban, a hol a többi poenitentiáriusok is laktak, idejét jóformán teljesen a maga kedvteléseire szentelhette. Megismerkedett a régi Róma klasszikus emlékeivel,² látta az olasz renaissance örökbecsű alkotásait, olvasta a régi és különösen a modern olasz, francia irodalom termékeit: mindez oly nagy hatással volt fogékony lelkére, hogy ő is tanulni, dolgozni, írni, fordítani kezdett. Helyzete sok tekintetben hasonlított a néhány évtizeddel később fellépő bécsi testőrökéhez. Ő éppen úgy érezte és tapasztalta nemzetének elmaradottságát, mint amazok; ő is tehát tenni, segíteni akart a bajokon, mint Bessenyei és társai. A különbség az, hogy Faludi sokkal tanultabb volt amazoknál, s hogy mint pap, különösen erkölcsi irányban törekedett hatni. De ha egyrészről azt állítjuk, hogy Faludi Rómában lett igazán íróvá, másrészről nem azt akarjuk ezzel mondani, hogy azelőtt éppen nem próbálkozott az irodalommal, hanem hogy itt nyert határozott irányt, itt talált mintákat, itt nyert inspirációt s végül itt volt mindenkhez bőséges ideje.

¹ Fraknoi: Magyarország és a római szentszék. II. k. 406—413. I. Katholikus Szemle 1887. 393. l.

² Érdekes világot vet római tanulmányaira a Nemzeti Múzeumban lévő »*Omniarium*« című kézírata, a melyben többi között több kis latin költemény őrizi a római benyomások emlékét, ilyenek: Urna, Inter antiquitates urbis Romae, Romae in monte Aventino, Super columna stb.

Verseinek egy jórésze itt készült el német, olasz és francia minták nyomán. Faludi nem a pillanat költője, nem annyira a szív, mint inkább az értelem szól hozzánk költeményeiben. S legnagyobb érdeme, mint azt általában elismerik, a forma változatosságában és szépségében van. De verseit nem a nyilvánosság számára írta, inkább tanulmányainak, olvasmányainak leszűrődött próbái, eredményei azok (kivéve alkalmi költeményeinek egy részét). Utánóztartalom és formában egyaránt, de tudatosan szerkeszt és újít s csak sajnálhatjuk, hogy verseit szerénységből a maga idejében ki nem adta, talán egy-más tekintetben irányt és utat mutatott volna utódainak. Mikor azok nagykesőre Révay kiadásában megjelentek, már jóformán elkéstek attól a szereptől, melyre eredetileg hivatva lettek volna.

Nem akarunk itt egyáltalában műveinek bővebb ismertetésével foglalkozni, hiszen a mi feladatunk életének történetét vázolni, de mivel a kettő szorosan összefügg, néha-néha egyet s mászt mégis kénytelenek vagyunk felemlíteni. Általában azonban megjegyzem, hogy Faludi műveinek méltatásával sokkal előbbre vagyunk, mint életének történetével, habár még itt is sok homályos és eléggé nem tisztázott kérdés van. Ilyen pl. Faludi eredetiségének kérdése, melyre nézve meglehetősen elágazók a vélemények.¹ De ha idilljében Vergilius² nyomán jár is, ha vallásos énekeiben latin himnuszok lebegtek szemei előtt,³ s ha az olasz és francia dalokból is merített: annyi kétségtelen, hogy igazi költői tehetség.⁴

Míg versei inkább talán utánzatok, prózai művei, melyeket Rómában készített, határozottan fordítások, de itt sem ragaszkodik a betűhöz, átalakít, módosít. Főmunkája Dorell József⁵ angol jezsuitának számtalan nyelven és kiadásban közkezen forgó erkölcsi műveinek átültetése volt. Ezen művek a XVII. és XVIII. század szabadgondolkodói ellen vannak intézve s bennük a keresztyén férfi, asszony és ifjú ideálját állítja elénk a tudós szerző. Faludi ezen könyveket nem eredetiben, hanem olasz fordításban olvasta⁶ s egyelőre csak a két első részt fordította le. Célja volt — mint maga mondja Nemes Emberének előszavában —: »A mit írtam, azért írtam, hogy messze bujdosásimban ki ne kopnék élő nyelv-

¹ Beöthy: Szépprózai elbeszélés. I. 224. l. Császár: Faludi költészete. 32. lap.

² Szilveszter: Faludi lírai költészete. A marosvásárhelyi róm. kath. főgimn. Értesítője. 1904.

³ V. ö. Drebitka alapos tanulmányát a Kalocsai Értesítőben. 1900.

⁴ A mint azt Belják Pál az »Irodalomtörténeti Közlemények« V. k.-ben kimutatja.

⁵ Helyesebben Darrel Vilmos, született Buckinghamben 1651-ben, a liègèi angol kollégium igazgatója, meghalt 1721-ben Saint-Omarban. V. ö. Sommervogel i. m.

⁶ Három olasz kiadása volt e műveknek, Faludi a második kiadást használta, mely Páduában 1732-ben jelent meg. Ferenczi Zoltán: A régi magyar költészet. II. k. 9. l.

vümből, példát adnék sok heverő pennának, olvasásra valót nyujtanék a hivalkodóknak, jóra emlékeztetném a világ gondjaiba elmerült elméket.» Ugyancsak Rómában folytatta a tudós spanyol jezsuita, Gracian Boldizsár (tarazoniai igazgató, meghalt 1658-ban) aforizma-gyűjteménye első részének fordítását »Udvari ember« címmel, a melyben a művelt, tanult embernek ad megszívlelendő utasításokat. E munka is számos kiadásban volt ismeretes, Magyarországon is két latin kiadása jelent meg.¹ Faludi a német kiadást követte.

Ily nagy és sokoldalú munkásság után megrakodva, mint a méh tért vissza hazájába s csak azt várta, hogy kéziratban lévő műveit minél előbb ki is adhassa, a mi nemsokára meg is történt.

12. *Faludi Nagyszombatban egyetemi tanár 1746-ban.* A Pázmány által alapított és a jezsuiták vezetésére bízott egyetemen ez időben már három karon folyt a tanítás. Az egyetem élén a rektor állott, mellette a kancellár segédkezett és a három kari dékán. A hittudományi karon mint rendes tárgyak a dogmatika két tanárral, a szentírásmagyarázat, a controversiák, a casuistika, a keleti nyelvek, az egyháztörténelem és szónoklat szerepelt egy-egy tanárral. A bölcséleti kar dékánja is rendszeresen a hittudományi kar tagjai közül került ki. A tanév novemberben kezdődött,² a tanmenetet a »Ratio Studiorum« szabta meg.

Faludi a szentírást magyarázta és a hermeneutikát adta elő, a mellett a bölcséleti kar dékánja, a házban pedig a rendtagok exhortátora volt. Mint fentebb említettük, édesanyja 1745 december 5-én halt meg Kőszegen, e szomorú hír Faludit Nagyszombatban találta s tekintettel az akkori nehéz és lassú közlekedési állapotokra, nem valószínű, hogy a temetésen ott lett volna.

13. *Faludi Wienben a Theresianum aligazgatója 1747-ben.* Mária Terézia 1746-ban alapította a róla nevezett intézetet nemes ifjak részére s azt a jezsuiták vezetésére bízta. Az ifjak gimnáziumi és jogi tanulmányokban nyertek oktatást. Faludi az intézetben »minister« volt, azaz a ház anyagi szükségleteit intézte, gondozta. De mint tanár is működött, a római és a német jogtörténetet adta elő. Ez évben szerepel neve először a rend dignitáriusai közt, ugyanis beválasztották őt is a rendi tanács tagjai közé, vagyis »consultor« lett.

14. *Faludi Nagyszombatban nyomdaigazgató 1748—50-ig.* A nagyszombati nyomdát, mely az egyetemnek és általában a katolicizmusnak volt a hivatalos sajtója, 1644-ben Pozsonyból hozták át s habár többször szünetelt, az esztergomi érsekek pártfogása mellett szépen fejlődött és virágzott. Különösen Szentiványi

¹ Faragó az Irodalomtörténeti Közleményekben V. k. 167. l. Ferenczi i. m. 8. l.

² Mindezekre nézve l. bővebben Pauler: A budapesti m. k. tud.-egyetem története. Budapest 1880; és Kazy: Historia universitatis Tyrnaviensis. Nagyszombat 1738.

Márton jezsuita, ki 22 évig volt annak igazgatója, buzgólkodott sokat a nagyszombati nyomda érdekében, az ő idejében — 1699-ben — külön épületben helyezték azt el. Faludi három évig volt a nyomdának igazgatója s valószínűleg nem véletlen dolog volt, hogy éppen őt küldték oda a rendi előljárók. Az első évben a mellett házi gyóntató, a harmadikban pedig rendi tanácsos volt.

Itt készítette sajtó alá s adta ki Rómából hozott fordításait, még pedig :

1. *Istenes jóságra és szerentsés boldog életre oktatót Nemes Ember.* Irta Anglus nyelven Dorell Josef Soc. Jesu. Fordította Olaszul Faludi Ferentz S. J. Nagyszombatban, Az Academiai Bötükkel MDCCXLVIII. A bevezető »Védelmező intést« a magyar nemességhez intézi, melyet még Rómában írt 1744-ben, határozottan kimondja, hogy nem egyes személyeket tart szem előtt, s hogy Magyarországnak ír, de nem Magyarországról.

2. *Istenes jóságra és szerentsés boldog életre oktatót Nemes Asszony.* Utóbb pedig: Hadi és Udvari embereket néző közbeszéd. Nagyszombatban Az Academiai Bötükkel MDCCXLVIII. Itt is bevezető »Tudósító levelet ír a magyar dámákhoz«, Rómából kelteve 1744-ben, miből világos, hogy ezen művét is ott fejezte be. Reméli, hogy ezen művet Magyarországon is oly szívesen fogják fogadni, mint a külföldön, hol annyi kiadásban és fordításban forog a közkézen. Tükröt tart e művében az olvasók elé, habár »nem is ide szól, hanem a tengernek túlsó partjával tartja közit!«

3. *Böltés és Figyelmetes Udvari Ember.* Irta Spányol nyelven Gracian Boldisar. Fordította Németből Faludi Ferentz S. J. Nagyszombatban. Az Academiai Bötükkel M. DCC. L. »Előljáró beszédét a magyar nemességhez« címezi Nagyszombatból kelteve 1750-ben. Ebben írja a következőket: »A mi a stílus illeti, ha oly cifrán nem trágyáztam a mint hazámnak kényessei szeretnék, vagyon kis mentségem: ifjantan kezdtem, távul bujdosva irdogáltam jobb részét és csak pihenő órákkor.« Tehát e művét Faludi még itthon megkezdte, Rómában folytatta és Nagyszombatban fejezte be, s a mint ugyanott írja: »fegyvert, óltalom esz-közt kívántam a hamis világ ellen adni, nem rossz politikát hinteni nemzetem elejbe«. Ebben a művében csak az első száz »Maximát« adja.

Faludi e műveivel nagy és általános feltűnést okozott. Elsősorban választékos és magyaros stílusát bámulták és magasztalták és Révay megjegyzése szerint: »ékesenszöllő tolla miatt ötet egyező akarattal köznéven magyar Tzitzerónak hívják vala.« És Faludi e dicséretre derekasan reá is szolgált, mint stíliszta Kazinczyig egyedül áll a magyar irodalomban, a régiek közül csakis Pázmány fogható hozzá. Hogy mily gonddal és előkészülettel fogott fordításaihoz, bizonyítják Révay által kiadott jegyzőkönyvei.¹

¹ »Faludi Ferencz nyelvéről« Kasztner Géza értekezik alaposan a »Budenz Album«-ban.

Műveinek nagy keletét bizonyítja az a körülmény, hogy a »Nemes Ember« és a »Nemes Asszony« már a következő évben Budán második kiadásban jelent meg Nottenstein Veronika betűivel 1749-ben 4-rétben.

Nagyon valószínű, hogy ugyancsak Nagyszombatban készült a *Constantinus Porphyrogenitus* című iskolai drámája, amelyet ugyanitt adtak először 1750 szeptember hó 13-án.¹ Általános vélemény szerint a »Constantinus Porphyrogenitus« e korszak legkiválóbb iskoladrámája, a melyben komoly összetükközés, szenvedélyek harca szerepel, szóval az első dráma irodalmunkban, melyről komolyan lehet mint drámáról beszélni.² Faludi e darabot szintén olaszból fordította, de nem adta ki, lehet azért, mert nem volt szokásban azokat kiadni, meg azután éppen ekkor hagyta el a nagyszombati nyomda vezetését, hogy Kőszegen új munkakörbe lépjen.

Nagyszombatban az ő felügyelete alatt jelent meg 1750-ben Wagner nevezetes Phraseológiája, melyhez mint Kármán és Szily kimutatták, Faludi is hozzájárult gyűjtésével. E különben is kiváló munka így még inkább emelkedik előttünk értékében.³

15. *Faludi Kőszegen rektor 1751—53.* A következő 1750. év szeptember hó 24-én elfoglalta a kőszegi ház kormányzói állását, több mint harmincz év mulva tehát visszakerült abba a városba és ahhoz az iskolához, a hol tanulmányait kezdte. Mint kormányzóhoz az egész ház vezetése, gondozása tartozott; az iskolának ekkor már külön igazgatója (praefectus scholae) volt. Kőszegen ebben az időben 6 páter, 4 magister és 6 segéd (coadiutor) működött. Faludi kormányzói (rector) és házgondnoki (procurator) tisztjén kívül a rendi katalógus adatai szerint még a minden második héten tartatni szokott moralis casusok megvitatását is vezette (decisor casuum) és az asztalnál szokásos olvasmányokra ügyelt fel (corrector lectorum ad mensam).⁴

Sommervogelnél⁵ olvassuk, hogy Faludinak »Julius Caesar in Aegypto« című iskolai drámáját 1751-ben Kőszegen előadták. Faludinak e másik iskolai drámája megvan kéziratban a múzeumi

¹ Előadták még 1754-ben Egerben, amidőn a darab programját is kinyomtatták (Kassa 1754) és 1789-ben Lőcsén. A szöveget először Révay adta ki 1786-ban Győrött. V. ö. Nagy Sándor cikkelyét a »Magyar Könyvszemle« 1883. évfolyamában.

² Bayer: A magyar drámai irodalom története I. 60. l.

³ Az irodalomtörténeti közlemények I. k. 51. l. Szily: Adalékok a magyar nyelv és irodalom történetéhez. 331. l.

⁴ Itt említjük föl, hogy Révay, Toldy és mások tévesen azt állítják, hogy Faludi 1754—57-ig a kőszegi iskola igazgatója volt. A rendi katalógus erről mitsem tud, sőt határozottan ellene mond e véleménynek, midőn ezen években mint pozsonyi könyvtárnok és iskolaigazgatóról szól. A »Nemzeti Plutarkus« szerint pedig 6 éven át a kanizsai iskolát igazgatta. (II. 172—77. l.). Szintén téves állítás. Nagy kár, hogy a kőszegi »Historia Domus« 1749-ben lezáródik s így éppen Faludi rektorságáról nem maradt fenn hiteles s egykorú feljegyzés.

⁵ I. m. III. k. 539. l.

könyvtárban, teljes címe: »Caesar Aegyptus foeldén Alexandriában. Szomorújáték 5 végezésben. (Fordította olaszból P. Faludi Ferentz.) Ment játékban Fejér-Egyházi Kastélyban az őszi mutatónapok alkalmatosságával. J. P. Kunics Ferentznek Rektorsága alatt 1749-dik Esztendőben.« E följegyzésből tudjuk meg, hogy ezen iskolai drámáját is olaszból dolgozta át Faludi, s hogy valószínűleg ezt is Nagyszombatban készítette, még pedig egy évvel előbb, mint a »Constantinust«. A feljegyzésben említett Fejéregyháza Nagyszombat mellett van, melyet a jezsuiták Eszterházy Dániel gróftól kaptak 1630-ban s a hol 1749-ben nyaralóházat építettek maguknak.¹ Ide rándultak ki tehát a növendékekkel együtt s itt adták elő az említett darabot. A felvonások végére Faludi három kis éneket szúrt be, ezek pedig a következők; »Nehéz jóbarátot« és »Nem szeretem nem gyűlölöm« kezdetű páros énekek, a harmadik pedig az »Igy jár a ki fuvalkodik« kezdetű magános ének. Ezekről már Révay is megemlékezik (I. kiadás) írván, hogy »játéokra készültek, melyben egy dagályos kevélynek megfordult állapotja adatott elő Kőszögön«. Természetes dolog, hogy ezen énekeket, melyek a kéziratban is megvannak, Fejéregyházán is előadták. Ezen iskolai dráma még kiadva nincs.²

Kőszegen írta Faludi ismeretes ódáját gróf Batthyány Lajoshoz (1751-ben), midőn nádorrá lett s talán még ugyanezen évben a másikat névünnepeére.

16. *Faludi Pozsonyban könyvtárnok és irodaigazgató 1754—57-ig.* A jezsuiták mindenütt nagy gondot fordítottak a könyvtárakra s már a rendi alaptörvények is megkövetelték, hogy minden házban könyvtár legyen. A pozsonyi kollégium könyvtára több szerencsés körülmény folytán — alapítványok, ajándék, örökség — talán valamennyi között a legnagyobb és legtekintélyesebb volt.³ Élén rendesen kiváló íróemberek voltak, így Pray György és Faludi is, a ki egymaga összesen 15 évig állott a könyvtár élén. Feladata volt a könyvtárt rendben tartani, új beszerzéseket eszközölni, szóval azt gondozni és kezelni.

A könyvtárosságon kívül más egyéb kisebb hivatalokat is töltött be, így 1754-ben a morálisból vett esetek fölötti vitatkozássokat vezette, a templomban lekipásztori teendőket végzett stb. Továbbá ezen három egymásutáni évben a rendi tanácsban is helyet foglalt (1754—56), 1755, 56 és 57-ben pedig a pozsonyi gimnázium igazgatója volt, a mely tisztséget is, mint látni fogjuk, a könyvtárossággal együtt jóformán a rend feloszlásáig viselte. Valószínűleg Pozsonyban írta a »Nádasdi« című magasztaló ódáját 1757-ben.

¹ Pozsony vármegye Monografiája. 60. l.

² Ismertetése megjelent az egri kath. főgimn. 1891-i Értesítőjében Török Konstant tollából.

³ Ma is még 2933 kötetet őriznek belőle a pozsonyi kir. kath. főgimnázium ú. n. régi könyvtárában. V. ö. Schönvitzky i. m. 308. l.

17. *Faludi Pécssett aligazgató 1758—59-ben.* Az 1757. év őszén újból Pécsre küldik Faludt, a hol is a kollégiumban két évig az aligazgatói (minister) állást tölti be, vagyis a ház anyagi ügyeit vezeti. Azonkívül a rendi katalógus szerint a templomot is gondozta (praefectus ecclesiae), felügyel társai egészségi állapotára (praefectus sanitatis), vezeti a casuistikus vitákat stb.

18. *Faludi ismét Pozsonyban mint iskolaigazgató és könyvtárnok 1760—64.* Rövid két évi távollét után Faludi visszaköltözött Pozsonyba, a honnan a társulat feloszlataáig többé nem is távozik. A kollégiumban átveszi az iskola igazgatását,¹ kezeli a könyvtárt és felügyel az asztali olvasmányokra. 1761-től kezdve pedig ismét három évre a rendi tanácsba választják be, 1764-ben az erkölcs-tani vitákat rendezi.

Valószínűleg itt írta 1763-ban »Szent Emidhez« címzett költeményét a komáromi földrengés alkalmából.

19. *Faludi Pozsonyban könyvvizsgáló 1765—66-ban.* III. Károly király 1720-ban kiadott kiváltságlevele értelmében a nagyszombati egyetem kancellárjának tisztéhez tartozott a Magyarországon megjelent könyvek felülvizsgálása, ezeknek elfogadása vagy visszavetése; a külföldieknek, ha gyanusak vagy rosszak, lefoglalása és elkobzása . . .² Miután azonban ezt a hivatalt egyedül nem végezhetette, melléje mint »primarius censor« mellé társakat, segítőköt adtak.³ Így történt, hogy Faludi is a fentjelzett két évben a »revisor librorum« állást töltötte be Pozsonyban, szállását azonban a jezsuiták másik házába, a dóm melletti rezidenciába tette át. Mellékfoglalkozása a házi gyóntatás volt.

20. *Faludi Pozsonyban könyvtárnok és iskolaigazgató 1767—73.* Két év elteltével ismét visszaköltözött a kollégiumba s elfoglalta régi könyvtárnoki állását s azt mindvégig, 1773-ig megtartotta. Emellett azonban több más kisebb hivatala is volt, így több éven át vezette az erkölcs-tani vitákat, gyóntató volt a házban és az Orsolya-apácák intézetében, felügyelt az asztali olvasmányokra stb. 1769-től kezdve ismét három évre a rendi tanácsba választották, az utolsó két évben pedig a gimnáziumot

¹ Mint igazgatóról kedvesen emlékezik meg Rajniss József az »Apuleius Tükrében«, aki Pozsonyban tanártársa volt. Tud. Gyűjt. 1823. 10. I. Idézi Hollósi Béla i. m. 15. I. és Szilveszter is »F. F. lírai költészete« című értekezésében. Marosvásárhelyi róm. kath. főgimn. Értesítő 1904.

² . . . ut per praefatum Regnum nostrum Hungariae ullus Typographus quempiam Librum imprimere, Bibliopola vero aliquam editionem venum exponere absque praevia per majestatem nostram constituti Librorum censoris, aut per eundem facultate a nobiscum concessa deputandorum approbatione sub poena confiscationis ausit et praesumat . . . A kancellárnak joga tehát a könyveket . . . censurandi, approbandi vel rejiciendi, alibi vero impressos seu venum exponendos . . . examinandi et revidendi, suspectos vero et perniciosos ipso facto detinendi et confiscandi facultas . . . Pauler i. m. 486. I. V. ö. még Fináczy: A magyarországi közoktatás története M. T. korában. I. 64. s köv. I.

³ Pozsonyban 1747 óta állandóan két állami cenzor működött, rendszeren jezsuiták voltak, évi fizetésük 200 frt volt.

is igazgatta, ő volt tehát a pozsonyi gimnáziumnak utolsó rendi igazgatója.

Az ő könyvtárossága idejében történt, hogy 1772-ben a pozsonyi evangélikusoktól elvették a templomot és iskolát, könyvtárukat pedig a jezsuiták kapták meg. A jezsuiták feljegyzése szerint majdnem 10.000 kötettel szaporodott ekkor könyvtárunk, de ezek közül körülbelül 2000 darabot mint eretnek és veszedelmes könyvet elégettek, vagy másként pusztítottak el.¹ A kiválasztás nagy munkáját valószínűleg Faludi végezte.

A pozsonyi nyugalmasabb éveket sietett műveinek befejezésére és kiadására fordítani. Ez a harmadik termékeny korszaka életének. Mindenekelőtt befejezte a Dorell-féle triaszt, lefordítva olaszból annak harmadik részét is. 1771-ben jelent meg ily címmel:

1. *Istenes jóságra, és szerentsés boldog életre oktatott Nemes Úrfi.* Irta Anglus nyelven Dorell József. Fordította Olaszból Faludi Ferentz S. J. Cum licentia superiorum. Nagy-Szombatban, a Jesus Társasága Academiai Collegiumának Bötüivel MDCCLXXI. — A bevezetésben adott »Tudósító és magamentő írásban« felsorolja a munka tanulságait s a magyar ifjúság figyelmét különösen a »VI. közbeszédre« hívja fel, melyben a külföldi utazásról van szó.

Hasonlóképpen folytatja és kiadja a Gracian-féle munka II. és III. részét:

2. *Bölds és Figyelmetes Udvari Ember.* Irta Spányol nyelven Gracian Boldisár. Fordította Faludi Ferentz S. J. Második Század. Pozsony, Landerer 1770. (Kis nyolczadrét formában 6+176+8 l.)

»A magyar nemességhez« intézett előszóban így ír: »Mint-hogy valami böcsületet vallott a főrendnél Udvari Emberem, és már készpénzzel keresve sem lehet találni benne, a mint a panaszok hozzák; az előbbi 100 maxima után más százot bocsátok. Késtem ezekkel megvallom, rész szerént, mert másutt járt gondom, rész szerént, mert bizakodtam némely fris pennákban, hogy a mihez én kóstolva nyultam, ők keletit látván, előbb-utóbb véglg nyujtják. Vastag reménységemből már kifogytam, látván, hogy akaróim átallják magokat az idegen munkába ártani; magam vontattam azért a mult télben.« Tehát 1770-ben, midőn Faludi ezen sorokat írja, műveinek előbbi kiadásai teljesen elfogytak, a mi mindenetre nagy szó abban az időben! Ezen fordítását, mint maga írja, az 1769/70. év telén készítette még pedig francziából.²

3. *Bölds és Figyelmetes Udvari Ember.* Irta Spányol nyelven Gracian Boldisár. Fordította Faludi Ferentz. Harmadik Század. Pozsony, Landerer 1771. (Kis nyolczadrét 6+160+8 l.)

Az előbeszédben így ír: »Nem lévén más author előttem,

¹ Historia Coll. Posoniensis. Kéziratok könyv az egyetemi könyvtárban. 27. lap.

² Téved tehát Paintner, midőn említett pannonhalmi kéziratában azt mondja, hogy a II. századot is németből fordította Faludi, s hogy a III. századot 1775-ben készítette.

kénytelen valék vele, hogy francziából fordítsam... A mit írtam, a végre írtam, hogy nyelvünk is terjedjen, híret is adjam: miben miként fásasztják eszeket a külső nemzetségek...« Igen jellemző szavak Faludi munkásságára nézve!

Majd újra kiadja a »Nemes Embert« és a »Nemes Asszonyt« Nagyszombatban 1771-ben (negyedré) harmadik kiadásban; az »Udvari ember« első századát Pozsonyban Landerernél 1771-ben (nyolczadrét) második kiadásban; s újból mind a három századot Nagyszombatban 1772-ben (kis nyolczadrét) harmadik, illetőleg második kiadásban.

Befejezi végül a Dorell és Gracian stilusában szerzett eredeti művét, a »Szent Embert«, melyet ugyancsak Pozsonyban ad ki a következő címmel:

4. *Szent Ember*, vagyis szent életre vezérlő Istenes Oktatások. Irta Faludi Ferentz J. T. P. Pozsony, Patzkó Ágoston Ferentz betűi által 1773 (kis nyolczadrét 6+152 l.) — A keresztény olvasóhoz intézett előljáró beszédben elmondja, hogy ezen munkája »beszél az isteni szeretetről, a forgandó világ haszontalanságairól, a mulandó életről, kimulásunknak bizonytalan órájáról, az Istenbe vetett bizodalmas reménységről és más egyéb üdvösséges dolgokról...« Háromszáz aforizmát foglal magában. 1773-ban fejezte be.

Faludi tehát, mint látjuk, három nyomdát is foglalkoztatott egyszerre. A nagyszombati egyetemet már ismerjük. A Pozsonyban lévő két nyomda közül a régibb a Landerer-féle, melyet 1740-ben Landerer János Mihály alapított, megvevén 11.000 firtért a Royer-féle nyomdát és szabadalmat is nyert Mária Teréziától. Később a jezsuiták nyomdakészletét is megvette. Patzkó Ferencz Ágoston, olmützi eredetű, 1770-ben nyert szabadalmat egy második nyomda felállítására Pozsonyban. Faludi valószínűleg azért nyomatta műveit ezeknél, mert a nagyszombati nem győzte a sok munkát s másrésről, mert keze ügyébe estek, könnyebben ment a javítás, ellenőrzés stb.

Megjegyezzük azonban, hogy midőn így Faludi munkásságát bizonyos helyekhez kötöttük, ez nem jelenti azt, hogy talán másutt éppen nem dolgozott volna, sőt nagyon valószínű, hogy a mennyiben ideje engedte, megkezdett műveit máskor és máshelyt is folytatta, de az is bizonyos, hogy a római, nagyszombati és pozsonyi tartózkodása és foglalkozása kiválóképpen alkalmas volt irodalmi munkásságra, s hogy ezt az időt Faludi föl is használta.

Pozsonyi tartózkodása idejében írta a »Szent István királyhoz«, »Szent Imre hercegrül«, »Mária Theresia királyné asszonyunkhoz« címzett költeményeit 1771-ben azon alkalomból, hogy a királynő Szent István jobbját Raguzából Budára hozatta. Ugyancsak itt írta I. Eclogáját 1773-ban, midőn Fekete György gróf országbíró lett; a pásztorversengések valószínűleg még régibb keletűek.

Nem kevésbé fontos Faludinak a »Halotti beszéd«-hez való viszonya. Ismeretes dolog, hogy azt az ő pozsonyi rendtársa,

Pray György fedezte föl s először ugyancsak egy másik rendtárs, Sajnovics adta ki a híres »Demonstratio«-ban 1770-ben, még pedig Faludi olvasása alapján, kiről művében igen magasztalólag emlékezik meg.¹ Valóban megkapó jelenet lehetett, midőn a magyar tudományosság e három nagy alakja: a történetíró Pray, a csillagász Sajnovics és a költő Faludi legrégibb nyelvemlékünkéről vitatkoznak, még csak a fiatal Révay hiányzott közülök. Mindenestre méltó kép a megörökítésre!

Egy levele is fenmaradt e korból, melyet 1767-ben a Nagyszombatban lakó Kaprianihoz intézett és a melyben igen kedélyes hangon a Péterfi-féle könyvek dolgában intézkedik.²

1773. év Szent Jakab havának 21-én adta ki XIV. Benedek a »Dominus ac Redemptor noster« kezdetű nevezetes bulláját, melylyel a társaságot az ellenük felhozott panaszokra hivatkozva, feloszlatta. Mint a villám a felhőtlen égből csapott le a rendelet a jámbor szerzetes atyákra, de nem kevésbé hozta zavarba magát az uralkodót, Mária Teréziát és kormányát is. Ebben az időben a jezsuitáknak ugyanis Magyarországon 18 kollégiumuk, 20 rezidenciájuk és 11 misszióállomásuk volt 990 rendtaggal. Kezükből volt az egyetlen magyar egyetem, 41 gimnázium és sok más intézmény s mindez egyszerre árván maradt.

Faludit Pozsonyban találta a váratlan csapás. Elképzelhetjük, hogy mit érzett, midőn látta, hogy 53 évi szorgalma, fáradsága, működése mind hiába volt; hogy az az intézmény, melynek ő minden igyekezetét, tudását és egész lelkét szentelte, most egyszerre romba dőlt! A társaság megszűnt, feloszlott és Faludi is öreg korára földönfutóvá lett!

Faludi Ferencz utolsó évei és halála.

(1774—1779.)

Mária Terézia nem szívesen egyezett bele az érdeemes jezsuita társaság eltörlésébe, hiszen ezzel is csak az állam gondja szaporodott. A jezsuiták vagyonából legnagyobbbrészt az ú. n. tanulmányi alapot szervezték,³ a tagok közül különösen a fiatalabbak

¹ Sajnovics idevonatkozólag így ír: . . . ut autem haec vere Ungarica esse intelligantur clavim subijcio a R. P. Faludi e S. J. concinctam (3. l.). Alább pedig a szójárásokról írván: . . . quamquam Comitatus quoque Castri Ferrei (Vasmege) in R. P. Francisco Faludi e S. J. verum Ungariae Ciceronem dedit (45. l.). Nuper dum Posonii apud R. P. Faludi versarer, eique mea manuscripta obiter inspicienda porrigerem, primo intuitu in vocem latinam forma, exemplar, modulus incidit etc. (80. l.).

² A budapesti egyetemi könyvtárban (Kaprainaiana variák közt), kiadta Hollósi i. m. 16. l.

³ Az 1773. nov. 26-i rendeletben kimondja: » . . . hogy mindazt, a mit eddig a társaság végzett az istenitisztelet, lelkipásztorkodás és közoktatás ügyében, azt a társaságnak reánk szállott vagyonából és javaiból ellátjuk, a mint az egyház és az állam érdeke megköveteli.«

a püspöki egyházmegyékbe léptek be, vagy máshol nyertek alkalmazást,¹ az öregebbek pedig nyugalomba vonultak. A helytartótanács 300 frt évi nyugdíjat utalt ki nekik. De ezt sem szívesen fizették és a kincstár mindenképpen szabadulni akart e kötelezettség alól. A püspökökhöz intézett irataiban folyton sürgeti, hogy a jezsuiták egyházmegyei hivatalokban alkalmaztassanak, mert a kincstár nem győzi a sok költséget. A püspökök pedig azzal mentegetik az illetőket, hogy már öregek, nem bírják a szolgálatot, nem tudnak a nép nyelvén stb. Mindebből az látszik, hogy az öregebb jezsuiták nem szívesen léptek az egyházmegyékbe s nem szívesen tanítottak tovább, mint kegyelemből megtúrt alkalmazottak azokban az intézetekben, a melyek azelőtt az ő otthonuk és sajátjuk voltak.²

Faludi is, mint törődött öreg ember — ugyanis ekkor már a hetvenedik évében járt — nem vállalt hivatalt, arról sem tudunk, hogy valamelyik egyházmegyébe fölveették volna, hanem megadva magát sorsának s nagy keserűséggel szívében elhagyta Pozsonyt és szülőföldjére távozott. Egészségi állapota sem lehetett kifogástalan, legalább Paintnernek többször említett feljegyzése szerint már 1767-ben ereje hanyatlóban volt.³

Lehet, hogy rövid ideig Körmenten is tartózkodott, a hol ezen időben nővére — özvegy Tiliné — ennek leánya és veje Paulik János, a Batthyány-család udvari levéltárosa, laktak. De úgy látszik itt sem érezte jól magát, a »büszke szín világ« nem az ő számára volt teremtve, nyugalmasabb helyre vágyódott tehát, a hol elvonulva kedves könyveivel és a lelkek gondozásával foglalkozhatott. Ilyen nyugalmas, csendes hely volt a rohonci alapítványi ház, keresve sem találhatott volna jobbat a maga számára.

Hauser Ádám József nyugalmazott kapitány 1747, illetőleg 1752-ben kelt végrendeletében egy házat, egy malmot és 5000 frtot hagyott 10 szegény öreg ember eltartására, a felügyelő és igazgató pap részére pedig a házban lakást és 3000 frtnyi alapítványt biztosított. A ház mellé egy kis kápolnát is építtetett a nagylelkű alapító, hol a mindennapi istentiszteletet tartották.⁵

Az első ilyen beneficius a prágai származású Poprik Ráfael volt, az utolsó pedig Kercselics Mihály, ki 1812-ben halt meg. Rendesen öregebb papok voltak ezen alapítványi háznak igazgatói,

¹ A társaságot feloszlató bulla is kegyesen megengedi, hogy a jezsuiták tanári állást foglalhassanak el valamely kollégiumban vagy iskolában, de kormányzati, igazgatási és hatósági ténykedésektől tartózkodjanak! V. ö. Fináczy i. m. 353. l.

² A szombathelyi püspöki levéltárban is egész sereg ilyen okmány van az 1777—79. évekből.

³ A pannonthalmi könyvtárban, kézirat második rubrikában: »vires deficientes.«

⁴ V. ö. a »Remete« cz. költeményét.

⁵ V. ö. Nagy Ignác: Geschichte der A. Hauserischen Armenstiftung in Rohonc. Felsőőr 1891. és a körmendi hercegi levéltárban Lad. 30. 13. sz.

kik a kevés teendővel járó felügyeletet egész könnyen elvégezheték s a mellett csendes és nyugodt otthonra találtak az intézetben. Faludi valószínűleg már 1774-ben megkapta az állást, legalább én abból a körülményből, hogy gróf Nicsky Györgyöt és Batthyány Xaveriát a rohonczi várban ez év november hó 13-án kötött házasságuk alkalmából ódával köszönti: ezt olvasom ki. Lehet a grófi családnak is volt része abban, hogy ezen állást megkaphassa, meg az akkori plébánosnak, mezőszegedi Szegedi Jánosnak, a későbbi kanonok és felsőeöri prépostnak is, ki 1769—78-ig volt rohonczi plébános. Faludi nyugdíját is megkapta, a rohonczi sóhivatal fizette ki negyedévi részletekben, mint beneficiatus pedig évi 180 frtot élvezett, volt elég jó lakása, háztartása, kis kertje: úgy hogv ezen jövedelemből, tekintve az akkori idők olcsóságát és Faludi egyszerű életmódját, szépen megélhetett, sőt mint az alább közölt hagyatéki jegyzőkönyv mutatja, még félre is tudott tenni.

A szép fekvésű kis város, valamikor nevezetes szerepet játszott a magyar történelemben, ma is meglévő várkastélyát Savoyai Jenő építtette, mely egészen a legújabb időkig a Batthyányiak birtoka volt. Itt ezen városban töltötte tehát Faludi utolsó éveit csendes visszavonultságban. Bacsányinál olvassuk, hogy az ő korában még éltek oly rohonczi lakosok, kik fiatal korukban Faludit ismerték, de csak látásból, mert őt közelebről ismerni vagy vele társalogni nem volt szerencsésük. Nagyon szerette a természetet, valószínűleg sokat járt az erdőkben, hegyekben s különösen abban a szép völgyben, mely Rohonczi-ról Léka felé vezet s melyet a hálás utódok ma is »Faludi völgynek« neveznek. Néha-néha távolabb eső helyekre is kirándult, így 1775-ben megfordult Tarcsafürdőn s talán hosszabb időt is töltött ottan, 1777-ben Apáthiban volt ugyancsak nyáron.¹

Irodalmi tevékenysége itt sem lankadt, az imént említett költeményein kívül itt írta nevezetes 5. és 6. pásztorkölteményét, melyekben félre nem érthető allegóriákban a jezsuita-rend eltörlése miatt kesereg, majd sorsának jobbrafordulását várja az »új Pántól.« Ezen új pápa VI. Pius, ki 1775 februárban foglalta el trónját s így ezen ecloga is akkor készült. Ezen évből való a »Búcsúzó ének« is; a Nádasdy-féle »koporsós verseket« valószínűleg még előbb írta s 1777-ben, mint ő maga megjegyzi, el is küldte a vitéz bánnak.

Prózai művei közül a rohonczi évekre esnek a »Bölcs ember« és a »Téli Éjtszakák«. Az előbbit 1776-ban fejezte be, szintén átdolgozás, az előljáró kis tudósításban ugyanis így ír: »Ezt a kis könyvecskét felső Németországban nyomtatták ki, Authora neve nélkül, magok nyelvén . . . Háromszor új s meg új rámba von-

¹ L. a »Tarcsai savanyúvízről« és a »Méltóságos Szily János úrnak« cz. verseit, az előbbihez ő maga azt a megjegyzést fűzi: »Irtam ott a kútnál azon 1775-dik Esztendőben sz. István király napján. Faludy«; a másodikhoz pedig: »Irtam Apáthiban 26. August.« Kézirata Szombathelyen 22. b. és 33. a. oldal.

ták, adogattak hozzá, szépítettek rajta, úgy hogy a mint nem tudjuk, ki írta, úgy nem tudjuk, miképpen írta legyen első szerzője.« Folytatólag azután elmondja, hogy sokhelyt javított rajta, máskor ismét kihagyott belőle egyes részleteket, különösen azokat, a mik már a »Szent Emberben« is megvannak, szóval »más színt« adott a munkának és »más rendet«. A »bölcs ember« elnevezés is tőle való, 1778-ban Pozsonyban jelent meg ily czímmel:

Bölts Ember vagyis erköltses böltseségre vezérlő Rövid Oktatások. Írta Faludi Ferentz I. T. P. Pozsonyban, nyomt. Patzkó Ág. Ferentz bötüi által 1778. (4 + 160 l.)

Hasonlóképpen átdolgozás másik nagy műve a »Téli Ejtszakák« is, a mint azt Rupp Kornél belső, tartalmi indító okok alapján kimutatta: az első öt elbeszélés tárgyát a spanyol »Noches des Invierno« német kiadása után, a hatodik és hetediket az előtünk eddig ismeretlen francia munka vagy közlemény nyomán, a nyolczadikat pedig szintén egy francia leírás után dolgozta fel Faludi 1778-ban.¹ De ezt a művét már nem tudta kiadni, megakadályozta benne halála s csak 1787-ben adta azt ki Révai ugyancsak Patzkónál Pozsonyban, mint ő mondja, Faludi »holta után darab írásaiból.«

Nagy szorgalommal írogatta össze költeményeit is. Ebből az időből valók azok a kéziratok, melyeket részben jó ismerősei, részben valószínűleg a maga, vagy esetleg a sajtó számára készített. Néhányat közülök ismerünk is, ilyen a múzeumi kézirat, melyet valószínűleg rohonczi tartózkodásának első évében írt össze. Költeményein azonban folyton javítgatott, innen az eltérések a különféle kéziratok közt. Az utolsó a szombathelyi püspöki könyvtárban van; nagy gonddal készült, de nem teljes, talán betegsége s halála miatt maradt befejezetlen.

Faludi kézíratainak jegyzékét először Toldy állította össze,² alapos és részletes ismertetést pedig Négyesy³ közölt azokról. De sehol sem látom említve a pannonhalmi kéziratokat s éppen azért szükségesnek tartom azokról itt legalább röviden megemlékezni. Pannonhalmán két Faludi kézirat van és pedig:

I. *A Paintner-féle kézirat*, 12 oldalra terjedő negyedréti füzet, czíme: »Faludi F. magyar versei.« Paintner kézírása. Tartalmazza a következő verseket: Ének, Kisztó Ének, Felelő Ének, Útra való, Tündér Álom, Phyllis, Satyra, Tavasz, Forgandó Szerencse, Clorinda és Dorindo, Pásztor versek.⁴ Feltűnő a címekben való eltérés, lehet, hogy azok Paintnertől származnak. Tekintve

¹ Faludi F.: Téli Ejtszakák. Bpest 1900. 10. l. De abban már téved Rupp, mikor a fordítás helyéül Köszeget jelöli meg, mert azt határozottan tudjuk, hogy Faludi ebben az időben Rohonczon tartózkodott.

² Magyar költők élete I. 159. l.

³ Faludi Ferencz versei. Budapest, 1900. O. K. 95—112. II.

⁴ A kézirat leírását a katalógus után adom, miután a kéziratot nem láthattam, valaki kivette a könyvtárból, s a mint értesültem, most sem került még vissza.

azon viszonyt, melyben Paintner Faludival és Révaival volt, e kézirat fontossága és becse elsőrangú.

II. A *Kis János-féle kézirat*. Faludinak négy eklogáját foglalja magában 7 oldal. A 8. oldalon a »Phyllis« német átdolgozása foglal helyet ugyancsak Paintner kézírása, a mi azt mutatja, hogy ez a kézirat is ő általa került a pannonhalmi könyvtárba. A német átdolgozás a legnagyobb valószínűség szerint Faludtól származik. Az eklogák szövegkritika szempontjából érdekesek, a három elsőnek címe csak »Ecloga«, a negyediké »Meliboeus«. Az elsőben: (2) Corydon, Tityrus; a másodikban (3) Thyrsis, Mopsus, Menalcas; a harmadikban: Mopsus, Thyrsis; a negyedikben pedig (4) Tityrus, Myrtyllus és Menalcas nevű pásztorok szerepelnek.

Gondolt-e költeményei kiadására? Nem tudjuk, de hogy kéziratban meglehetősen el voltak terjedve és sokan sürgették azoknak kiadását: azt ismerjük Bacsányi és Révai feljegyzéseiből. Révai idevonatkozólag így ír: »Valakit hallottam még Faludinak verseiről szólni, mind azt óhajtotta, hogy azok egyszer már valakitől egybegyűjtve a Magyar Világgal közöltetnének...«¹ Bacsányinál pedig ezeket olvassuk: »Tudva vagyok, hogy Faludi énekei már életében többnyire mind ismeretesek voltak s mielőtt kiadattak volna, *kézről-kézre adattak, leírtak... országszerte énekeltek* s ma is énekeltetnek...«²

Az igazság kedvéért azonban fel kell említenem, hogy úgy a kiadók, mint a nagy közönség is bizonyos mértékben csalódtak a költő Faludiban, sokkal többet vártak és reméltek tőle, mint a mennyit találtak és kaptak. Révai mind azt emlegeti, hogy »még eddig csak egynéhányhoz férhetett... s hogy még soknak lehet híjával... s ihol a' helyett, hogy többet lelhettem volna, a mit is igen reménylettem volt, még kevesebbet leltem, s azok is nagyon különböztek.«³ Bacsányi szerint pedig Révai Faludi költeményeinek csak egy részét adta ki, »több is lehet még valahol elrejtve« s azért felhívja a tudós hazafiakat, hogy Faludi verseit, kézirateit, a miről csak tudnak, küldjék fel Pestre Trattnerhez stb.⁴ — Pedig hát a dolog úgy állott, hogy Faludi több verset nem igen írt, azok a »lappangó kézírások« legfőlebb variánsok lehettek. Az erősen felcsigázott vágyódást, rendszeren kisebb-nagyobb csalódás szokta követni.

Ismeretes dolog, hogy Faludinak szombathelyi kéziratában⁵

¹ A győri első kiadás előszavában. A második kiadás bevezető soraiban pedig: »... sokszor azon ujonnan és még szinte félkészültében is, ragadták el Énekeit...«

² »A magyar tudósokhoz.« Pest, 1821. 5. 1.

³ Révai »Faludi költeményes maradványai« az I., illetőleg a II. kiadás előszavában.

⁴ Bacsányi i. m.

⁵ A kézirat a szombathelyi püspöki vagy szemináriumi könyvtárban van, a könyvtár egy, csak kétféle a neve. 1791-ben épült Szily püspöksége idejében a templommal és püspöki palotával együtt, Dorffmeister István remek freskókkal látta el. Tulajdonképpen a szemináriumnak egyik szárnyát foglalja el.

négy darab francia nyelvű kis költemény is foglaltatik. Az a kérdés már most, eredetiek-e azok, s ha nem, mit keresnek Faludi költeményei között? Révai az első kiadásába fölvette, a másodikból már kihagyta, »mert nem olyan azokban Faludi, mint a Magyarban«, s közlésük által »homály terült Faludi nevére«. Arról azonban, vajjon eredetiek-e azok, vagy nem, határozottan nem nyilatkozik; abból azonban, hogy e francia gnomikus költeményeket a latinokkal egy kategóriába sorozza, úgy látszik Faludi saját szerzeményeinek tartotta. Újabban az a nézet terjedt el, hogy nem eredetiek, s hogy Faludi csak tölteléknek használta azokat.¹ Mindenesetre különös dolog, hogy egy költő verseinek gyűjteményébe idegen szerzők műveit minden megjegyzés nélkül vegyen fel, s ha elfogadjuk is a francia versekre nézve azt a magyarázatot, hogy azok csak »töltelékek«, mit szólunk ahhoz, hogy az akadémiai másolatban egy egész oldalt foglal el a »Solitario boscomato« című vers? Szerény nézetem szerint mindaddig, míg határozottan ki nem mutatjuk e verseknek idegen származását, azt kell mondanunk, hogy azok Faludinak francia, illetőleg olasz stílygyakorlatai, esetleg olyan átdolgozások, mint prózai művei.²

S mit szólunk latin verseiről? Révai ezek közül az első kiadásába 17 darabot vett föl, a másodikból azonban ezeket is kihagyta, bár azok semmivel sem rosszabbak az e korban divatos klasszikus formájú verseknél, a milyeneket Révai is irogatott, s melyekből egy kötetnyit Győrött 1792-ben ki is adott. Irodalomtörténeti fontosságot nyernek e latin versek az által, hogy Faludi alkalmi költeményeit úgy látszik rendszeren két nyelven írta: latinul, hogy eleget tegyen az általános szokásnak; magyarul, hogy ez által is példát adjon s megmutassa, hogy a magyar nyelv erre is alkalmas. Így az »Omniariumban« megtaláljuk a Niczky grófhhoz, A tarcsai vizről és Szily püspökhöz írt ódáinak latin változatait, melyek valószínűleg egyszerre készültek a magyarral.³

Itt tartom helyénvalónak felemlíteni, hogy Faludi nyelvismerteteire nézve a Paintner-féle katalógusban azt olvassuk, miszerint Faludi latinul, magyarul és németül jól tudott. Más nyelveket valószínűleg azért nem említ (pl. az olaszt, francziát), mert ezeket csak olvasta, értette, de nem beszélte. Miután ezen jegyzék 1767-ről szól s minden valószínűség szerint a rendtagok saját bevallása után készült, Faludi csak azon nyelveket vallja magáénak, melyeket folyékonyan birt s melyeket rendi elfoglaltságaiban, hivatalaiban használt.⁴

¹ Négyesy: Faludi Ferencz versei. Budapest, 1900. 96. l.

² V. ö. Imre Sándor: Az olasz költészet hatása a magyarra. Irodalmi Tanulmányok II. k. 32—40. ll.

³ Illyefalvi i. m. azt állítja, hogy a latin az eredeti, s hogy jobb a magyarnál. Az előbbi nem eléggé indokolt, az utóbbiról pedig (izlés dolga lévén) mindenki szabadon nyilváníthatja véleményét.

⁴ Sommervogel i. m. Faludiról azt mondja 12. p. »Confecit etiam plures elegantes cantilenas latinas et germanicas . . .« Ezen német verseket nem

Látjuk tehát, hogy Faludi életének utolsó éveiben is nagy szorgalommal dolgozott egész addig, míg a halál el nem ragadta az éiók sorából. Utolsó perczeiről és haláláról azon jelentésből értesülünk, melyet Fatovich Mátyás rohonczi esperes-plébános (1778—1812) terjesztett fel a szombathelyi szentszékhöz.¹ Tudvalévő dolog, hogy a szombathelyi püspökséget Mária Terézia 1777-ben állította fel s első püspöke az a Szily János volt, kihez Faludi üdvözlő ódát intézett székfoglalása alkalmából. Rohonc is ezen püspökséghez osztatott be mint esperesi székhely. Fatovich jelentése szerint Faludt 1779. december 17-én este vérhányás lepte meg, másnap reggel gutaütés érte, úgy hogy még aznap délután öt órakor csendesen elhunyt.² A jelentésben nincs szó arról, hogy Faludi már előzőleg beteg lett volna, azt kell tehát föltételeznünk, hogy váratlan jött a halált okozó vérömlés. Példás módon halt meg, a halotti szentségekkel a horvát káplán P. Mersics Jakab látta el, mert az esperes hivatalos ügyben távol volt s volt még annyi ideje, hogy a tanuk előtt kifejezte azon végső óhaját, hogy hagyatékából 50 frtot hagy alapítványul lelki üdvéért mondandó misékre.³ Faludnak ezen előszóval kifejezett végső akaratáról mindkét tanú, úgymint ugyancsak a Hauser-féle alapítványi házban lakó báró Scheller Vilmos nyugalmazott tábornok és a már említett helybeli káplán sajátkezű és pecséttel ellátott bizonyítványt állított ki, melyeket Fatovich szintén beküldött a szentszéknek.

Az 1779. év december hó 20-án keltezett esperesi jelentés további folyamán elmondja Fatovich, hogy maga mellé vevén Schweitzer János uradalmi inspektort és Hazatius János vármegyei esküdtet, Faludi hagyatékáról leltárt vett fel, melyet a szentszék elébe terjeszt, utasítást kérve az iránt, mi történjék az örökséggel? Kifizetheti-e a tartozásokat? Hogyan vegye fel a még esedékes nyugdíjárulékot?

ismerjük, de mivel Paintner is említi (a többször czitált pannonhalmi irataiban), a ki valószínűleg látta és olvasta azokat, nincsen miért kételkednünk ezen adat hitelességén, annál inkább, mert egy (Phillis) — a mint föntebb láttuk — fönmaradt az ő másolatában.

¹ E jelentést Toldy még használta, Szczy Ferencz püspök elküldte neki a kézirattal együtt. Most azonban a püspöki levéltárban a legnagyobb utánjárással sem sikerült megtalálnom, tehát elkallódott valahol. Jó szerencse, hogy Toldy úgy ezen jelentésről, mint a hagyatéki eljárásról szóló iratokról másolatot készíttetett, mely a »Faludi versei« című kéziratos kötet 129. és következő lapjain olvasható az akadémiai könyvtárban. Ezt használtam én is az alábbiaknál forrásul.

² A. R. D. Fr. Faludi non plene 24 horas post vomitum sanguinis 17. huius vespere acceptum et altera die mane apoplexia tactus in lecto suo explevit, verum susceptis morientium sacramentis eodem die circa h. 5-am vespertinam post expletos 76 annos placidissime exspiravit . . .

³ A rohonczi plébánián lévő »Elenchus piarum foundationum« című könyv (18. sz.) tanúsága szerint 1780-ban a Faludi-féle alapítvány — 60 frt — befizettetett, melynek évi 3 frt kamatja fejében három csöndes misét mondott a rohonczi plébános. A devalváczió után az alapítvány 25 frt 20 kr-ra olvadt le.

Bejelenti végül, hogy Faludinak Körmenden élő, egyetlen édestestvére, özvegy Tilyné, Paullik körmendi levéltáros útján kérte őt (s majd írásban kérni fogja a szentszéket is), hogy a hagyaték felosztásánál mint egyetlen és szegény rokonról a szentszék ne feledkezzék meg. Eddig a hivatalos jelentés.

Faludi tehát december 17-én este lett rosszul s másnap délután meghalt Fatovich szerint »post expletos sexaginta sex annos«, valójában azonban még nem múlt el 76 éves, csak abban járt, a mint a rohonczi plébánián levő »Matricula Defunctorum« is »76 annorum«-nak írja. Temetésére nézve a »Catalogus Mortuorum«-ban ezeket találtam bejegyezve:

1779. den 19. december begraben worden der Hochwürdig Herr Pat. Franciscus Seravicus Falodi, Ex Jesuit, alt 76 Jahr

(e jel a négyszeri harangozást jelenti).

Mint az alább közölt jegyzékből is látható, a körülményekhez képest elég díszes temetést rendeztek Faludinak. A temetést maga az esperesplébános végezte és a káplánok segédkeztek neki, kivonultak a testületek — s ezek között elsősorban az Üdvözítő haláltusájáról (de agonia Christi) nevezett vallásos társulat, a kiknek számára Hauser a főntebb ismertetett alapítványt tette — gyertyával és fákllyakkal, zászlók alatt, ott voltak az énekesek és a zenészek is. Az ünnepélyes gyászistentiszteletet is ének- és zeneszó mellett tartották. Ugyancsak Fatovichnak a szentszékhez betérjesztett számadásaiból látjuk, hogy a kőműves 6 forintot kapott a sírhely elkészítéseért, s minthogy máshol kriptá nincsen, világos, hogy Faludit a templom kriptájába temették. A templomban ma is három kriptá van, egyik az alapítványt tevő Hauser Józsefé, másikat az akkori német, a harmadikat a horvát plébános építtette. Rohonczi lakossága ugyanis e két nemzetiséghez tartozott s ezért rendszeren két plébánosa is volt: egy német és egy horvát. Faludit tehát e három kriptá valamelyikébe temették. Nagy Ignác, jelenlegi rohonczi plébános elbeszélése szerint néhány év előtt e kriptákat felbontották, de felírást, vagy más ismertető jelet nem találtak.

Az az adat, hogy Faludihoz Szombathelyről hozattak orvost, s hogy a helyi kirurgus számlája sem nagy, arra enged következtetni, hogy Faludi csakugyan hirtelen lett rosszul s nem volt huzamosabb ideig ágybanfekvő beteg. Van azonban a számadásban egy tétel, mely méltán feltűnhetik mindenkinek, t. i. hogy a papok között egy »beneficiatus« szerepel, holott mi úgy tudjuk, hogy Faludi volt az. Vajjon Rohonczon még egy beneficium volt? Vagy a horvát plébánost nevezi így Fatovich? Nem tudom eldönteni, de azt sem tartom valószínűnek, hogy Faludi talán betegségére való tekintetből lemondott volna a beneficiumról s hogy

helyébe mást neveztek volna ki, mert azt határozottan tudjuk, hogy Faludi élete végéig a Hauser-féle házban lakott s ott halt is meg.

A Fatovich és társai által fölvetett hagyatéki leltár első pontjait a talált készpénz képezi, a hol feltűnik az aránylag sok és különféle aranypénz. Méltán feltehetjük, hogy ezen aranyakat azoktól kapta, kiknek műveiből egy-egy tiszteletpéldányt küldött s ezen aranyakat emlékül megőrizte. Készpénzben elég szép összeg: 210 forint és 46 krajczár maradt utánna.

A többi berendezés, úgy a ruhanemű, mint bútornemű igen szegényes volt, de hát azon nincs mit csodálkoznunk. Faludi haláláig szerzetes maradt, az ő igényei nagyon könnyen voltak kielégíthetők. Fatovichék az egyes darabokat pontos jegyzékbe vették, megbecsülték s rögtön árverést tartva, el is adták. A használt fehéreneműt Fatovich valószínűleg a szegényeknek adta, azért nem találjuk azokat a jegyzékben. Ruhái közül még legjobb árban kelt el egy fehér báránybőr bekecs. Ezüstneműje nem volt, zseb-órája is rézből volt, melyet éppen halála előtt adott javításba. Úgy látszik, a kávé nagyon szerette, mert erre vonatkozó tétel feltűnő sok van. Sárgaszínű diványa s ugyanolyan függönye képviselték a hagyatékban az egyedüli fényűzési cikkeket. Az a 30 darab kis kép, melyet valószínűleg még Rómából hozott magával, szobájának falát díszítette. Az eladott holmikból összesen 60 forint és 14 krajczár folyt be.

Minket legközelebről könyveinek jegyzéke érdekel. Igaz, hogy nagyon kezdetleges könyvtár volt az, mert ha saját műveit leszámítjuk, alig marad 15—20 kötet: néhány theologiai és matematikai munka, breviárium és szótár. De hát míg a társaságban volt, mindenütt rendelkezésére állott a nagy könyvtár, azután pedig nem volt hozzá elég pénze, hogy saját könyvtárt teremtsen magának. Az árverésen csakis egyetlenegy régi franczia szótárt vettek meg, a többit valószínűleg szétszították. A szombathelyi püspöki könyvtárban van egy nagy fólió kötet, Beza-féle biblia, mely Lausanneban 1557-ben jelent meg s melyet a felírás szerint Faludi ajándékozott a könyvtárnak: »Ex libris Seminarij Sabariensis per Adm. Rndum. Dnum. Franciscum Faludi donati 1778«, ez tehát még életében került oda. Érdekes, hogy Faludi könyvei között saját művei közül a régi »Geometria« és »Architectura« 1—1 példányán kívül csak a legújabb Szent és Bölcs Ember volt képviselve nagyobb számmal. A többiből neki sem maradt. A Szent Ember kötött példányait valószínűleg ajándéknak tartogatta. Kevés könyv maradt utána, de e néhányból is életének munkássága, irodalmi tevékenységének iránya elég világosan kiolvasható.

A temetési költségek meglehetősen nagyra rúgnak, itt úgy látszik, Fatovich nem takarékoskodott, ebben talán az vezette, hogy Faludit érdemeiért legalább fényes temetéssel kárpótolja és jutalmazza; szerintem ugyan helyesebben járt volna el, ha a templomban epitaphiumot állít neki, mint ahogy Hausernek van.

Az utolsó tételből világosan kitűnik, hogy Faludinak külön háztartása volt. A befejező sorokban ismét felemlítik a leltározók, hogy Faludinak Körmenden élő testvérén, özvegy Tilynén kívül más rokona nincsen. A beterjesztett számadásokat a szombathelyi szentszék, mint az a hivatalos irat hátán olvasható, helybenhagyta és Fatovichot a felelősség alól feloldotta.

Az örökség további sorsáról nincs tudomásunk, az azonban valószínű, hogy a költségek levonása után megmaradt 154 forint és 10 krajczárt a szentszék Faludi nővérenek kifizette.

A Faludi hagyatékáról szóló jegyzőkönyvet a benne előforduló érdekes adatok miatt szóról-szóra adjuk:

»*Inventarium* der nach dem Todt des Ehrwürdigen in Gott gest. Herrn Franz Faludj den 20-ten dec. 1779 in Rechnitz befundenen Verlassenschaft:

M o b i l i e n	Stück	In Werth		Licitando verkauft	
		frt	kr	frt	kr
<i>In baaren Geld:</i>					
1. 23 St. Crem. Duc. à 4'18	—	98	54	—	—
2. 1 St. Auswurf Geld in Gold	—	6	—	—	—
3. 2 St. ganze Souvrain	—	25	20	—	—
4. 1 St. halb	—	6	20	—	—
5. 1 toschanisches Goldstück ungefähr 10 duc. schwer ohne Lage	—	40	—	—	—
6. An Silber und Kupfergeld	—	34	12	—	—
Summa		210	46		
<i>An der Wesch:</i>					
7. Hemeter gröbere	2	2	—	1	65
8. Servieten	9	1	—	—	—
9. Kleines Tischtuch	1	—	24	—	45
<i>An Kleider:</i>					
10. Weisser alter Mantel	1	—	30	1	48
11. Alte Schnupftücher	2	—	6	—	6
12. Winterpelz von weissen Zeug mit Lampenfehl	1	6	—	7	20
13. Alte Kopertdecken (ágyterítő).	1	—	24	—	42
14. Neue ord. Reverenda	1	6	—	3	30
15. Schwarzer ord. Mantel.	1	4	—	3	40
16. Seidene gewässirte Binden (selyem öv).	1	3	—	2	15
17. 1 p. schwarze Strimpf	2	—	45	—	50
18. Ord. Hut	2	—	18	—	36
19. Abgetragene lederne Hosen	1	—	24	1	—
20. Altes Fehleisen (tarisznya)	1	—	4	—	13
21. Schwarze Weste abgetragen	1	1	—	—	42
22. Neues Kragl	1	—	30	—	27
23. Gelbe Vorhäng mit 3 Stangen von Eisen ...	3	1	—	2	5
<i>In andern Hausgerathen:</i>					
24. 1 p. schwarze Schallene Messer mit wenig Silber	2	—	30	—	22
25. Messingene Sackuhr	1	4	—	4	18

M o b i l i e n	Stück	In Werth		Licitando verkauft	
		frt	kr	frt	kr
26. Kleiner ord. Schreibzeug	1	—	4	—	3
27. Papir Scheren	2	—	10	—	10
28. Caffemühl	1	—	12	—	21
29. 2 p. Caffé, 1 p. Chiocolade Schalle	6	1	18	1	45
30. Weisser Lavor erdene (cserép mosdó)	—	—	8	—	8
31. 3 Deckl Schallen erdene	—	—	6	—	6
32. Caffé Kandl weiss erdene	—	—	6	—	6
33. > Löffl ordiner	3	—	3	—	3
34. Kleines Hamerl	1	—	4	—	6
35. 2 Flaschen Carmeliter Geist (nicht voll)	—	—	10	—	10
36. Blecherne Caffé Bixen	2	—	16	—	13
37. 1 Tischl mit gelben alten Tuch überzogen	1	—	44	—	45
38. Ord. Tischl nicht überzogen	1	—	30	1	10
39. Cheridon (?)	1	—	17	—	21
40. Kleine Bilder in Rahmen mit oder ohne Glas	30	3	30	5	42
41. Messing. alte Latern	1	—	10	—	20
42. Zinnerne Lampe	1	1	—	1	20
43. Weiss erdene Teller	2	—	8	—	8
44. Ein hölzerner Stock mit Leder überzogen ...	1	—	4	—	14
45. Kamin Brett sammt Steiner	1	—	7	—	17
46. Hölzerne Latern	1	—	4	—	8
47. 1 Kanape gelb überzogen	—	5	—	7	—
48. 5 ₰ Zucker à 14 Groschen	—	3	30	4	—
49. 1 ₰ Caffé à 12 Groschen	—	—	36	—	39
50. 2 ₰ Reiss	—	—	14	—	24
51. 5 Masel Mehl sind der Köchin gegeben	—	—	—	—	—
<i>An Büchern :</i>					
52. Metamorphos. Vergilli (igy!), zerrissen	1	—	10	—	—
53. Parizpapai Dictionarium	1	—	30	—	—
54. Ars facienda horologia solaris (germ.)	1	—	10	—	—
55. Collectiones Architecturae (lat.)	1	—	7	—	—
56. Elementa Geometriae	1	—	7	—	—
57. Compendium horografiae	1	—	6	—	—
58. Aritmetica practica	1	—	4	—	—
59. Breviarium festorum S. Jesu	2	—	—	—	—
60. > romanum (antiqui et laceri)	5	—	—	—	—
61. Flores Lipsii	1	—	9	—	—
62. Doctrinae Christianae explicatio	1	—	6	—	—
63. Exercitia Ignatiana (ital.)	1	—	10	—	—
64. Medulla theol. mor. Patris Bussenbaum	1	—	24	—	—
65. Liber Irär. germ. et gallicar.	1	—	10	—	—
66. Synopsis theologiae speculat.	—	—	6	—	—
67. Dictionarium gallicum (antiquum)	1	—	12	—	27
68. Papyri Turcici Philene (sic!)	10	—	10	—	—
69. Compacta exempl. Szent Ember	23	—	—	—	—
70. Non compacta Szent és Böles Ember (circiter)	25	—	—	—	—
<i>In der Kuchel.</i>					
71. Strebenes Bettstüdl	1	—	18	—	30
72. Pfändel	2	—	15	—	8
73. Rast	1	—	10	—	12

Das sich die oben abgefasste Inventur, Passiv Schulden und Begräbniss Umkosten also befinden und der seelige H. Fr. Faludi keinen anderen Befreunden als seine in Körmend lebende leibliche Schwester Clara Faludi verwitibte Tily habe, attestieren wir hiemit.
Rechnitz den 20-ten dec. 1779.

P. H.

Mathias Fatovich V. Erz Priester mp.

P. H.

Joannes Schweitzer Inspector mp.

P. H.

Joannes Hassazius des löbl. Eisenburg. Comit. mp.

Faludinak hiteles arczképe nem maradt fönn. Az a kép, a mit Toldy közölt róla (Faludi Rómában íróasztalánál ülve dolgozik), teljesen költött, ideális. Hasonlóképpen az a »Régi magyar költészet« II. kötetében közölt kép is. Meg kell tehát elégednünk azzal, a mit az ő külsejéről Bacsányi ad (a ki sokat járt arczképe után is, de nem tudta azt megszerezni) a rohonczi nép tanúsága szerint: Faludi középtermetű, teljes képű s öreg korában is testes s kevéssé kopasz volt.¹ Lelki képét, jellemét pedig Révai így rajzolja meg: »Teljes életében különös volt benne az ember-szeretés. Soha senki hírének s nevének nem ártott. Ha hol ember-szólást hallott, onnét vagy azonnal elsietett, vagy ha el nem mehetett, nyilván adta jeleit, hogy kedve s akaratja ellen vagy az a féle rágalmazó beszéd.«² Szerdahelyi és Paintner még ezenfelül kiemelik gyöngéd lelkületét, mély vallásosságát, csendes és nyugodt természetét, a társalgásban való elmésségét, nyájasságát, nyílt és víg kedélyét.³ Így emlékeznek meg róla kortársai s mi sem mondhatunk mást, minthogy ismételjük azokat és sajnáljuk, hogy bővebb életrajzát nem írták meg azok, kik azt könnyen megtehették volna s akkor nem kellene nekünk most sok tekintetben a sötétben tapogatóznunk.

* * *

Rövid vázlatomat nem fejezhetem be méltóbban, mintha — bár futólag is — megemlékezem azokról, kik Faludi halála

¹ Faludi F. versei. Pesten 1824. 140. l.

² Révai: F. F. költeményes maradványai. I. k. 10. l.

³ Szerdahelyi: Poesis narrativa. Budae 1784. 80. l.: » . . . quietus ac placidus, mireque facilis, comis, facetus, et in sermone communi eleganter venustus, natura virtuteque iucundus et candidus . . . « Paintnera a pannonhalmi könyvtárban, mely szóról-szóra megegyezik Szerdahelyivel.

után az ő emlékét felújítani (részben műveinek kiadása, életének megírása vagy más úton), a figyelmet reá fordítani törekedtek. Első sorban nagy hálára vagyunk kötelezve e részben a buzgó Révai iránt, a ki elsőnek írta meg Faludi életrajzát s kiadta újból összes eddig megjelent műveit (az »Udvari Ember« kivételével),¹ hozzá még ő adta ki először költeményeit és a »Téli Éjtszakák«-at nemsokára a költő halála után 1786—87-ben. Hogy mily nagy gonddal, fáradtsággal és utánjárással végezte e munkát, azt rendtársának, Csaplár Benedeknek alapos tanulmányából ismerhetjük meg.²

Majd jó hosszú idő múlva — 1824 — Bacsányi adta ki újból Faludi verseit és megírta életét is a nagy lelkesedéssel és buzgalommal megindított gyűjteményes vállalatában. Utána a kassai névtelen adott szemelvényeket Faludi műveiből a »Zsebkönyvtár« című kiadványban rövid életrajz kíséretében 1836-ban. 1837-ben pedig Thewrewk József adta ki az »Udvari Ember«-t Pozsonyban.

Szaniszló Ferenc nagyváradi püspök áldozatkészségének³ és Toldy Ferenc munkásságának köszönjük végül Faludi legteljesebb kiadását, mely 1853-ban »Faludi Ferenc minden munkái« címmel a Nemzeti Könyvtárban jelent meg. Azonkívül kiadta Faludi verseit külön 1854-ben s megírta életét, mely az eddig megjelentek közt a legbővebb és legalaposabb.⁴ Legújabbán 1892-ben megjelent a »Nemes Urfi« Bellaagh és a »Téli Éjtszakák« 1900-ban Rupp Kornél magyarázataival; továbbá »Versei« ugyancsak 1900-ban az »Olcsó Könyvtár«-ban életrajzzal és Négyesy alapos jegyzeteivel; újból három elbeszélés a »Téli Éjtszakák«-ból a »Magyar Könyvtár«-ban 1901-ben Radó Antaltól és végül ismét versei 1901-ben a »Magyar Könyvtár«-ban és »A régi magyar költészet« II. kötetében 1904-ben Ferenczi Zoltántól életrajzzal.

Másodsorban hivatkozom azokra, kik Faludi életéről vagy működéséről hosszabban vagy rövidebben írtak: részint nagyobb gyűjteményes vállalatokban (lexikonok, encyclopediák), ujságokban, folyóiratokban, értesítőkből vagy külön kiadott füzetekben. Miután azonban ezeknek legnagyobb részét Faludi életének megírásával a fentebbiekben úgyis megemlítettem, meg aztán itt azokat mind felsorolni nem is lehetne: majd esetleg egy más alkalommal fogok azokkal foglalkozni, midőn a már elég nagyra nőtt Faludi-irodalmat fogom ismertetni.

Harmadsorban megemlékezem azon mozgalmakról, melyek

¹ Itt említjük föl, hogy Nagy János, szanyi plébános 1790-ben »alagyás versekbe foglalta« a Gracian-féle maximákat Faludi fordítása nyomán s azokat Győrött 1790-ben »Udvari Kátó« czímen adta ki.

² »Révai Miklós élete«. Budapest 1881—89. 4 kötetben.

³ Lopussny Gyula: Szaniszló Ferencz, váradai püspök. 1896. 155. 1. s maga Toldy is hálával említi föl e körülményt.

⁴ Többször kiadva. Toldy: Összegyűjtött munkái. III. k. 143—160. 1.

Faludi nevével kapcsolatosan szülőföldjén, Vas megyében zajlottak le. 1895-ben Kőváry-Kaffeher Béla, a »Vasvármegye« szerkesztője több lelkes ember társaságában gyűjtést indított a rohonczi háznak, melyben Faludi utolsó éveit töltötte, emléktáblával való megjelenése céljából. A mozgalom sikerrel járt, még ezen évben közadkozásból felállítják az emléktáblát s november 3-án, »a millennium előestéjén« nagy ünnepek között le is lepezik. A megnyitó beszédet Károlyi Antal dr., Vasvármegye alispánja tartotta, Faludi érdemeit Dallos József dr. méltatta, az ünnepséget pedig Nagy Ignác, rohonczi esperesplébános zárta be. Az emléktábla felirata a következő:

FALVDY FERENCZ
szül. 1704. Német-Újvárt
megh. 1779. Rohonczon.
Hanyatló korának
dicsőséggel koszorúzott írója,
a magyar nyelv
halhatatlan művésze és mestere
ez alapítványi házban
élt és dolgozott
öregbítvén saját és nemzete dicsőségét
1773—1777.
Emelte Vasvármegye lelkes közönsége.¹

Fodor Árpád szentgotthárdi gimnáziumi tanár 1904 márczius 27-én egy cikkelyt közölt a »Szent-Gotthárd« 18. számában »Faludi Ferencz születésének kétszázados évfordulója« címmel, a melyben egy vas megyei irodalmi kör, illetőleg »Faludi Társaság« felállítását sürgeti. Az eszme élénk visszhangot keltett különösen Szombathely² intelligens köreiben és a lelkes Somogyi József buzgalmának köszönhető, hogy az előkészítő-bizottság 1905 november hó 18-án ülést tartván, alapszabálytervezetet dolgozott ki. Ezt a miniszter jóváhagyta és 1906 május hó 21-én a »Faludi Társaság« Szombathelyen megalakult, elnöke Kárpáti Kelemen főgimnáziumi tanár lett, főtitkára Somogyi József.

Az alapszabályok értelmében e társaság Faludi Ferencznek emlékét felujítani, kultuszát terjeszteni akarja s e mellett Vasvármegye irodalmi, történelmi, néprajzi, művelődési viszonyainak ismertetésére, a vármegye elhalt nagy alakjai iránt tartozó kegyelet ébrentartására s a művelt társasélet fejlesztésére törekszik. E célja elérésére ismeretterjesztő és szórakoztató felolvasásokat, irodalmi ünnepeket, társas kirándulásokat rendez; a Faludi-emléktárgyakból és művekből Faludi-szobát szervez, jutalomdíjakat tűz ki a társaság

¹ Közölve: Vasvármegye monografiája 91. l., Horváth: A régi m. irod. tört. 713. l.

² A hol Faludiról egy utca van elnevezve.

munkakörébe vágó dolgozatokra s évkönyvet, esetleg időszaki folyóiratot ad ki stb.

És csakugyan 1906 június hó 8-án a társaság irodalmi ünnepséggel egybekötött sikerült kirándulást rendezett Német-Újvárra, Faludi szülővárosába. 1907-ben február hó 10-én Szombat-helyen műsoros estélyt, május hó 26-án pedig újból társas kirándulást rendezett Rohoncra ugyancsak előadásokkal kapcsolatban. Szóval a Társaság lelkesen fogott a munkába, de mintha újabban, különösen a derék és buzgó főtitkár halála után a lelkesedés megcsökkent volna, pedig a kitűzött nemes cél még nincsen elérve! Faludinak még nincsen hozzá méltó emléke, művei sincsenek még mind kiadva, életrajza sincs megírva! E feladatok teljesítését első-sorban a »Faludi Társaság«-tól várja a magyar közönség!

GYÁRFÁS TIHAMÉR.